

לא רוצים לישון, רוצים להתייגע

[א] ויקרא כג, טו, טז

(טו) וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּחְרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמַיַּמַת תִּהְיֶינָה: (טז) עַד מִמִּחְרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה:

[ב] פסחים סח:

רבי אליעזר אומר, אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה, או יושב ושונה. רבי יהושע אומר, חלקהו; חציו לאכילה ושתיה, וחציו לבית המדרש. ואמר רבי יוחנן, ושניהם מקרא אחד דרשו; כתוב אחד אומר (דברים טז, ח) "עצרת לה' אלהיך", וכתוב אחד אומר (במדבר כט, לה) "עצרת תהיה לכם". רבי אליעזר סבר או כולו לה', או כולו לכם. ורבי יהושע סבר חלקהו, חציו לה' וחציו לכם. אמר רבי אלעזר, הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא, יום שניתנה בו תורה הוא.

[ג] רש"י שם

דבעינן נמי לכם - שישמח בו במאכל ומשתה, להראות שנח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו:

(1) שאלה ראשונה; מדוע בשבועות כולם מודים שבעינן נמי לכם משום שבו ניתנה התורה, והרי אדרבא, אותו יום היה צריך להיות כולו לה' מחמת סבה זו?

(2) שאלה שניה; מדוע אין לחג השבועות שום מצות היום יחודית, לעומת שאר ימים טובים?

[ד] שבת פו:

תנו רבנן, בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל. רבי יוסי אומר, בשבעה בו. אמר רבא, דכולי עלמא בראש חדש אתו למדבר סיני... ודכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל... כי פליגי בקביעת דירחא

[ה] שבת פז:

תא שמע ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהם ובחמשה עשר יצאו ולערב לקו בכורות לערב סלקא דעתך אלא מבערב לקו בכורות ואותו היום חמישי בשבת, היה מדחמיסר בניסן חמשה בשבת.

(3) שאלה שלישית; יציאת מצרים היתה ביום טו ניסן, שהיה באותה שנה ביום חמישי, והתורה ניתנה ביום שבת (שבעה שבועות מאוחר יותר). הרי זה חמישים ואחד יום, ומדוע אנו חוגגים שבועות ביום החמישים? שאלה זו הקשה המהרש"א, וכדלהלן;

[ו] מהרש"א ח"א ע"ז ג.

יש לדקדק בסוגיא בפרק רבי עקיבא, דפליגי רבנן ורבי יוסי, דרבנן סברי בששה לחדש ניתנה תורה, ורבי יוסי אמר בשבעה בו, ולכולי עלמא בשבת ניתנה תורה וכו', עיין שם. ויש לספק בזה, דלכולי עלמא ניתנה תורה ביום נ"א מן הספירה, למה קבע השם יתברך חג השבועות לדורות ביום חמישים מן הספירה.

[ז] בראשית א, לא

וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי:

[ח] רש"י שם

יום הששי - כולם תלויים ועומדים עד יום הששי, הוא ששי בסיון, המוכן למתן תורה

(4) כיצד יפרנס רבי יוסי את הפסוק "יום הששי"? שאלה זו שאלו התוספות, וכמובא כאן;

[ט] תוספות ע"ז ג.

יום הששי. תימה, למאן דאמר בשבעה בחדש נתנו עשרת הדברות, מאי "יום הששי", ויש לומר, היתה ראויה לינתן בששי, אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו:

(5) כוונת תוספות לדברי הגמרא שלפנינו;

[י] שבת פז.

תניא, שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכים הקדוש ברוך הוא עמו; הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות. הוסיף יום אחד מדעתו, מאי דריש, "היום ומחר" [שמות יט, י], היום כמחר; מה למחר לילו עמו, אף היום לילו עמו, ולילה דהאידינא נפקא ליה, שמע מינה תרי יומי לבר מהאידינא. ומגלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו, דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא.

(6) **שאלה רביעית**; מה הביאור בתשובת תוספות, האם הפסוק נאמר רק על ההוה אמינא, ולא על המסקנה?
[יא] שבת פח:

אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רכוננו של עולם, מה לילוד אשה בינינו. אמר להן, לקבל תורה בא. אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים".

(7) **שאלה חמישית**; מדוע המלאכים סברו שהתורה צריכה להנתן להם, וכי הם שייכים כלל למצות, כמו כבוד
אב וכ"ו"ב?

[יב] שמור"ר לג, א

ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו. אמר הקב"ה לישראל, מכרתי לכם תורת, כביכול נמכרתי עמה... משל למלך שהיה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה. ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו. אמר לו, בתי שנתתי לך יחידה היא. לפרוש ממנה - איני יכול. לומר לך אל תטלה - איני יכול, לפי שהיא אשתך. אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך, קיטון אחד [חדר קטן] עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל, נתתי לכם את התורה. לפרוש הימנה - איני יכול. לומר לכם אל תטלוה - איני יכול. אלא בכל מקום שאתם הולכים, בית אחד עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר (שמות כה, ח) "ועשו לי מקדש".

(8) הבת של הקב"ה מסמלת את התורה. האם הכוונה לתורה שבכתב, או לתורה שבעל פה, או לשתייה? בודאי שהכוונה לתורה שבעל פה, שהרי מדובר על בת שנמסרה לרשות ישראל, כאשר שהיא ברשות בעלה.

[יג] ב"מ נט:

תנא באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם, ולא קיבלו הימנו. אמר להם... אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו, ואמר "לא בשמים היא". מאי "לא בשמים היא", אמר רבי ירמיה שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות". אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה, מאי עכיד קודשא בריך הוא בההיא שעתא. אמר ליה קא חיך ואמר 'נצחוני בני נצחוני בני'.

(9) הרי התורה שבעל פה נמצאת ברשות ישראל. וזו כוונת המדרש "נמכרתי עמה", שהקב"ה מקבל על עצמו את שירותו ישראל. וכן מוכח מהגמרא שלפנינו;

[יד] גיטין ס:

אמר רבי יוחנן, לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל, אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר [שמות לד, כז] "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל".

(10) מדוע "כריתת ברית" מתייחסת דוקא לתורה שבעל פה? כדי לענות על כך, הבה נגדיר את המושג "כריתת ברית", שלכאורה הוא מונח הסותר עצמו מיניה וביה; כי "כריתת" מורה על ניתוק והפרדה (כמו "ספר כריתות"), ואילו "ברית" מורה על חיבור ודביקות. כיצד אמרינן "כריתת ברית"?

[טז] גר"א [פירושו לספר היצירה פ"א מ"ח]

אומר לך מהו ענין של ברית. והוא, אדם שיש לו אוהב נפשו, ורוצה שלא יפרוש ממנו, אבל אי אפשר להיות אצלו, נותן לו דבר שכל מגמתו ותשוקתו אליו, והן נקשרים על ידי הדבר ההוא, אע"פ שנוטל ממנו את הדבר, מכל מקום כל מחשבתו שם הוא. ולשון 'ברית' הוא הבטחה שעל ידי הדבר ההוא ודאי לא יתפרד ממנו. והוה ענין של 'כריתת', שכורת ממנו דבר הדבוק לו, ונותן לו.

(11) לאור דברי הגר"א מובן היטב מדוע כריתת ברית נאמרה רק בנוגע לתורה שבע"פ, כי אותה כרת הקב"ה כביכול מעצמו, ונתנה לנו, מה שאין כן בתורה שבכתב. ולכך ה"בת" שהוזכרה במדרש היא מסמלת התורה שבעל פה. כי המדרש אינו עוסק אלא ב"כריתת ברית" שעשה כביכול הקב"ה לעצמו בנתנו לנו את תורתו. מערכת היחס בין שני המלכים במדרש היא, שהמלך הראשון אומר למלך השני; אני כל כך אוהב אותך, עד שהנני מוכן לתת לך את בתי, ובכך נתחבר זה לזה לעד.

[טז] הקדמת ספר קצות החושן

אמרו בש"ס [גימין ס: תורה רובה בעל פה ומיעוטה בכתב, שנאמר [הושע ח, יב] "אכתוב להם רובי תורת כמו זר נחשבו", היינו דאם היה הכל בכתב מיד ה' עלינו השכיל, כמו זר נחשבנו, כי מה לשכל האנושי להבין בתורת ה'. אבל בתורה שבעל פה משלנו הוא.

(12) הרי שתורה שבעל פה היא שייכת לגמרי לישראל. וכן מבואר ברמב"ן שלפנינו;

[יז] רמב"ן דברים יז, יא

ימין ושמאל. אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל, או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. וענינו, אפילו תחשוב בלבך שהם טועים, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימין לשמאלך, תעשה כמצותם,

ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה, או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר, ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו.

(13) לאור האמור, נבין את טענת המלאכים; הם סירבו שהסמכות על התורה תינתן לישראל, וכמבואר לפנינו:

[יח] הקדמת התפארת יעקב לגיטין

לכן נראה לי שנתכוין בעל המאמר הזה לומר לפי שיש בקבלת התורה שני דברים; האחד, הוא קבלת המצות לעשות אותם כפי מה שנצטוו. והשני, שניתן להם התורה במתנה, כמו שנאמר [שמות לא, יח] "ויתן אל משה ככלותו", שניתנה לו במתנה [רש"י שם]. וענין מתנה זו שישלטו בה הם, ויחדשו בה דברים, והם גופי תורה, כמו שאמרו פרק הזהב [ב"מ נט:]: "לא בשמים היא", כבר נתנה תורה לארץ, ואין אנו משגיחין בבת קול. הרי שנתנה תורה לישראל לדון בה על פי שכלם האנושי, וכאשר יאמרו, כן יקום, ועל פיהם יהא כל ריב וכל נגע, וכל משפט התורה. לא שישאלו כל דבר באורים ותומים, או על פי נביא. כי כאשר נתנה לישראל, "לא בשמים היא", רק הם שולטין בה כפי שכלם. וזה שאמרו [ביצה כה:]: לא נתנה תורה לישראל אלא מפני שהן עזין. ופירש רש"י [שם] להתיש כחן. והיינו שנתנה להם שישתדלו בה ביגיעות רבות, עד שיוציאו הדברים לאמיתתם. וזה באמת מתיש כח, לא עשיית המצות בלבד. ועל דבר זה ערערו מלאכי השרת, שהם רצו שישראל יקיימו מצות התורה כפי אשר יסכימו עליהן מן השמים, וישאלו על פי נביא או באורים ותומים, לא שישלטו בה כחפצם.

(14) הדברים מדוייקים בדברי המלאכים, שטענו לה' "תנה הודך על השמים". מה פירושו של תיבת "הוד"?

[יט] פחד יצחק חנוכה, מאמר ז, ד

הנה בדרך כלל יודעים אנו שתיבת "הוד" מתפרשת במונח של יופי. אבל מאידך גיסא, ברי הוא ש"הוד" ו"יופי" אינם שמות נרדפים. אלא שההוד הוא סוג פרטי של יופי. פרטיותו של סוג היופי הקרוי "הוד", הוא היופי הנמצא בסגולת הגמישות. שהרי "הוד" משמש מושג של שותפות להודאה ויופי. כלומר, מונח זה של "הוד" מיוחד הוא ליופי הגנוז בתנועה של התבטלות עצמית.

(15) ולכן טענו המלאכים "תנה הודך על השמים", שאם הקב"ה צריך להודות למשהו ["הודך"], שהודאה זו תופנה כלפי השמים, ולא לגבי קרוצי עפר. ומיושבת השאלה החמישית.

(16) לאחר שעמדנו על כח חכמי התורה שבעל פה, נשים לב שעל מסירת כח זה נקבע חג השבועות. וכה הם דברי הבית הלוי:

[כ] בית הלוי פרשת יתרו

בזה יש ליישב מה שהקשה המגן אברהם [או"ח תצד, ס"א], היאך אומרים בשבועות "זמן מתן תורתנו", והרי קיימא לן דבשבעה לחודש ניתנה התורה. רק הענין דהכתוב אומר [שמות יט, ו] "וקדשתם היום ומחר", ומשה רבינו הוסיף יום אחד מדעתו, דדרש היום כמחר, והסכים הקב"ה על ירו, דלא ירדה שכינה עד למחר. ונמצא דזאת המתנה שהתורה ניתנה לישראל, וכפי שידרשו כן יהיה, האמת היה בששי בסיון, מה דלא ירדה עדיין באותו יום השכינה. וזהו שנקרא "מתן תורה", שניתנה להם התורה במתנה, ובשביעי היה קבלת התורה, שקיבלו אותה ישראל, ומתן תורה היה בששי. וזהו שאומרים "מתן תורתנו", ולא 'מתן תורה', ד'תורתנו' הפירוש שנעשית שלנו, והיא התורה שבעל פה, והדרשות, שנקראות על שם ישראל.

(17) הרי שאין אנו חוגגים את קבלת התורה גרידא, אלא את הבעלות שלנו על התורה. בעלות זו באה לידי בטוי כאשר משה רבינו הצליח לדחות את מתן תורה ביממה. בעלות זו גנוזה בתבות "מתן תורה", שהתורה נמסרה לנו במתנה, וכפי שביאר התפארת יעקב והבית הלוי. אמור מעתה; מתן התורה לחוד, וקבלת התורה לחוד.

[כא] מהר"ל תפארת ישראל פכ"ז

אמנם דבר זה שהיום החמשים ראוי אל התורה, הוא מצד השם יתברך, אשר הוא הנותן. אבל קבלת התורה, שהוא מקבל אותה המקבל, הוא אחר כך. וצריך יום בפני עצמו אל קבלת התורה. ולכן לא היה יום קבלת התורה ביום חמשים, רק ביום חמשים ואחד.

(18) זו כוונת התוספות שאמרו שאנו חוגגים את היום שמשה גילה בה את כחו. ואין כוונתם שהחג נקבע לפי ההוה אמינא. ומיושבת השאלה הרביעית.

(19) ולכן שבועות נקבע ליום החמשים, ולא ליום החמשים ואחד. כי אנו חוגגים את ה"מתן תורה", ולא את ה"קבלת תורה", ומתן תורה היה לכולי עלמא ביום החמשים, (שהיה באותה שנה בערב שבת), כאשר לא התרחש באותו יום דבר. ומיושבת השאלה השלישית.

(20) לכך אין ביום זה מצות היום, כי המצות היום נועדות להמחיש את אשר אירע באותו זמן (מצות בפסח, סוכה בסוכות). אך כאשר בפועל לא התרחש דבר, איך נבטא זאת? בהעדר מצות היום. ומיושבת השאלה השנייה.

(21) הואיל וכן, הרי שחג השבועות מורה על בעלות ישראל על התורה, ושהתורה היא שלנו, ושנמסרה לבני אדם, וכמבואר למעלה בקצה"ח. ולכן כולי עלמא מודו דבעינן "לכס", להורות שזו שלנו.

ומיושבת השאלה הראשונה.

חלק שני; הלימוד בליל שבועות

[כב] משנה ברורה סימן תצד, סק"א

איתא בזוהר, שחסידים הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה. וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן. ואיתא בשו"ע האר"י ז"ל, דע, שכל מי שבלילה לא ישן כלל ועיקר, והיה עוסק בתורה, מובטח לו שישלים שנתו, ולא יארע לו שום נזק. והטעם כתב במגן אברהם על פי פשוטו, שישראל היו ישנים כל הלילה, והוצרך הקב"ה להעיר אותם לקבל התורה [כראיתא במדרש], לכך אנו צריכין לתקן זה.

(22) שאלה ראשונה; מדוע מנהג שנועד רק לחסידים ראשונים, נתפשט לכל ישראל, יותר מאשר שאר לילות שנאמר עליהם שראוי להיות ניעור כל הלילה (כמו ליל הסדר)?

(23) שאלה שניה; מדוע אנו מתקנים דוקא חטא זה של דור המדבר, ולא שאר חטאים שהוזכרו להדיא בתורה?

(24) שאלה שלישית; מדוע דור המדבר ישנו באותו לילה? האם לא היה אחד שהיה יכול להעיר אותם? הבה נעיין בדברי המדרש תנחומא הידועים;

[כג] תנחומא פרשת נח, סימן ג

לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על התורה שבע"פ, שנאמר [שמות לד] "כי על פי הדברים האלה כרתית אתך ברית", ואמרו חז"ל לא כתב הקב"ה בתורה "למען הדברים האלה", ולא "בעבור הדברים האלה", ולא "בגלל הדברים", אלא "על פי הדברים", וזו היא תורה שבע"פ, שהיא קשה ללמוד, ויש בה צער גדול, שהוא משולה לחשך, שנאמר [ישעיה ט] "העם ההולכים בחשך ראו אור גדול", אלו בעלי התלמוד, שראו אור גדול, שהקב"ה מאיר עיניהם באיסור והיתר, בטמא ובטהור, ולעתיד לבא "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" [שופטים ה]. ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, שנאמר "ויתצבו בתחתית ההר" [שמות יט], ואמר רב דימי בר חמא, א"ל הקב"ה לישראל; אם מקבלים אתם את התורה, מוטב. ואם לאו, שם תהא קבורתכם. ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה ענו כלם ואמרו "נעשה ונשמע". מפני שאין בה יגיעה וצער, והיא מעט. אלא אמר להן על התורה שבע"פ, שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות, והיא עזה כמות, וקשה כשאל קנאתה... שכל מי שאוהב עושר ותענוג, אינו יכול ללמוד תורה שבע"פ לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה.

(25) ישראל שבאותו דור סרבו לקבל על עצמם את התורה שבעל פה. שאלה רביעית; האם ישראל שבאותו דור היו חלילה צדוקים או קראים? המפתחות לכך נמצאים בדברי הפחד יצחק שלפנינו;

[כד] פחד יצחק אגרות וכתבים, אגרת טז

הכוונה בדברי במדרש [תנחומא פרשת נח] היא, כי בודאי שהם קבלו על עצמם לעשות הכל בלי שמיעה, ובודאי שהם יעשו גם את כל המבואר לעשות בדברי תורה שבעל פה. כי לעולם אי אפשר כלל לעשות דברי תורה שבכתב בלי דברי תורה שבעל פה, שהלא מן התורה שבכתב אין אנו יודעים שום דין. ואיך אפשר לעשות אם לא יודעים את הדין? אלא שהכוונה היא במדרש בנוגע לה"נשמע" עצמו. כלומר הם לא קיבלו על עצמם את היגיעה הנוראה של לימוד תורה שבעל פה.

(26) תורה שבע"פ - כן. יגיעת תורה שבע"פ - לא. שמירת שבת כהלכתה - כן. חידושי רבי עקיבא איגר - לא. ומיושבת השאלה הרביעית.

(27) יגיעה זו מסומלת על ידי לימוד בלילה, שאז יש "נדוד שינה", וכמבואר במדרש למעלה, וכן בילקו"ש;

[כה] ילקו"ש תהלים תרע"ג

מנין היה משה יודע מתי יום, ומתי לילה, שהוא מחשב ארבעים יום וארבעים לילה? אמר רב אבדימי, בשעה שהקב"ה מלמדו מקרא, היה יודע שהוא יום, וכשהיה מלמדו משנה, היה יודע שהוא לילה.

(28) לכך ישראל שבאותו הדור ישנו באותו לילה, לא מחמת שסתם נרדמו, אלא שהלכו לישון בדוקא, כדי להורות איזה סוג של קבלת תורה הם מוכנים לקבל. ומיושבת השאלה השלישית.

(29) והרי נתבאר לנו למעלה שמהות חג השבועות היא מסירת כח תורה שבע"פ לישראל. מסירה זו מחייבת שישראל יהיו ברי סמכות להחליט התורה, כי מעתה ההחלטה מסורה בידם, וכמבואר בתפארת יעקב למעלה. לכך כל ישראל אימצו את המנהג להיות ער בלילה, כי עירנות זו מבטאת את מהות החג, וכל ישראל שותפים למהות זו. ומיושבות השאלות השניה והראשונה.